

Prof. dr hab. Danuta Walczak-Duraj
Katedra Socjologii Polityki i Moralności IS
Uniwersytetu Łódzkiego
dduraj@uni.lodz.pl

Łódź, dnia 05 maja 2017 r.

W P Ł Y N Ę Ł O D N I A

.....
11.05.2017
Sekretariat Studiów Doktoranckich

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Marzeny Majer

Spoleczny charakter procesów produkcyjnych i ocena ich wpływu na jakość życia. Studium socjologiczne na przykładzie sektora górnictwa węgla kamiennego, ss.393.

Promotor rozprawy: prof. zw. dr hab. Marek Szczepański- Uniwersytet Śląski w Katowicach

Promotor pomocniczy: dr Magdalena Piłat- Boreuch - Uniwersytet Śląski w Katowicach

1. Ogólna ocena pracy – jej układu, zawartości i struktury

Recenzowana rozprawa składa się ze wstępu, siedmiu zasadniczych rozdziałów, w tym z rozdziału metodologicznego, oraz z rozbudowanych rozdziałów – szóstego i siódmego, zawierających rezultaty badań empirycznych, podsumowania wyników badań, wniosków końcowych, bibliografii, spisu tabel oraz ośmiu załączników zawierających informacje odnoszące się do „kuchni” badawczej (m.in. narzędzia badawcze, listy teleadresowe, wskaźniki społeczne, służące ocenie wpływu procesów produkcyjnych na jakość życia czy też szczegółowe statystyki testowe).

W recenzowanej rozprawie podjęty został niezmiernie ważny, zarówno z metodologicznego jak i poznawczego punktu widzenia temat, a zarazem bardzo trudny do realizacji, ponieważ mieszczący się w obszarze złożonych zjawisk; z jednej strony mających charakter czysto ekonomiczny i organizacyjny, z drugiej zaś makro i mikrospołeczny, odnoszący się do oceny wpływu procesów produkcyjnych na jakość życia nie tylko pracowników zatrudnionych w górnictwie węgla kamiennego, ale również społeczności lokalnej, konsumentów i społeczeństwa.

Struktura pracy jest w zasadzie prawidłowa, choć rozdział czwarty, zatytułowany: *Charakterystyka sektora górnictwa węgla kamiennego –przedsiębiorstwa wydobywcze i ich grupy interesariuszy*, winien się znaleźć po rozdziale metodologicznym, ponieważ stanowi w zasadzie zwarte kompendium wiedzy o charakterze monograficznym.

Poza tym jednym wyjątkiem poszczególne rozdziały następują po sobie w sposób logiczny, zaś sposób prezentowania wiodących treści umieszczanych w tych rozdziałach uporządkowany, choć wielowątkowość i szczegółowość prezentowanych treści z pewnością nie ułatwia lektury pracy. W zasadzie za zbędne z punktu widzenia celu pracy uznaję punkt czwarty w rozdziale drugim pt.: *Sprzeczność jako podłoże konfliktu i gier organizacyjnych-przedsiębiorstwo na gruncie paradygmatu konfliktu* (s. 51-56). Ta perspektywa teoretyczna nie jest przywoływana w części odnoszącej się do interpretacji uzyskanych wyników badań, a sama koncepcja gier organizacyjnych rozpatrywana z perspektywy zrównoważonego rozwoju i jakości życia nie została na użytek pracy badawczej zoperacjonalizowana i poddana systematycznej, empirycznej weryfikacji.

Należy również dodać, że w rozdziałach empirycznych kolejność prezentowania aspektów społecznych wyznaczających zakres oceny wpływu działalności badanych kopalń na jakość życia winna być nieco – inna; ocena dotycząca owego wpływu na jakość życia konsumentów winna poprzedzać ocenę dotyczącą społeczeństwa jako całości. Z pewnością dobrze byłoby również, aby każdy z rozdziałów, stanowiących zaplecze teoretyczne pracy (rozdziały od pierwszego do trzeciego włącznie) kończył się choćby krótką reasumpcją, zawierającą jednoznaczną ocenę przywoływanych podejść i perspektyw teoretycznych z punktu widzenia ich możliwości aplikacyjnych w podjętym przez Autorkę rozprawie projekcie. To co w strukturze pracy, a w zasadzie w rozdziale pierwszym

Doktorantka jest jednak dobrym przykładem osoby o wysokiej samoświadomości badawczej, stąd wysoka umiejętność panowania nad tak zróżnicowanym i bardzo interesującym materiałem źródłowym oraz nad eufuncjonalnością (poza wskazanymi wyjątkami) przywoływanego w dysertacji zróżnicowanego zaplecza literaturowego, odnoszonego do badanego problemu. Owo zaplecze literaturowe oddaje w zasadzie interdyscyplinarność podejścia badawczego Autorki rozprawie, a nawet przewagę podejścia stosowanego w naukach o zarządzaniu czy w nowym paradygmacie współczesnej ekonomii, czyli w tzw. Nowej Ekonomii.

Dla dyscyplin mieszczących się w obszarze nauk społecznych owo interdyscyplinarność podejść badawczych stanowi wręcz zaletę, jednak posługiwanie się pojęciami i zwrotami mającymi ugruntowane, jednoznaczne operacjonalizacje na gruncie jednej dyscypliny nie może być przenoszone na grunt innej dyscypliny bez właściwego uzasadnienia. Tak np. Autorka rozprawy posługuje się zwrotem: *łańcuch wartości*, nie dokonując ani jego socjologicznej operacjonalizacji ani nie odwołując się do konotacji tego pojęcia, używanego w Polsce przede wszystkim przez przedstawicieli nauk o zarządzaniu, zwłaszcza zaś przez badaczy zajmujących się zarządzaniem strategicznym i zarządzaniem wartością przedsiębiorstwa. Wtedy też następują najczęściej odwołania do najbardziej chyba powszechnego w ekonomicznym środowisku naukowym stanowiska M. Portera¹, zgodnie z którym łańcuch wartości to zbiór powiązanych działań, których wykonywanie prowadzi do przekształcania nabytych surowców i materiałów w gotowy produkt. Zaś na owe działania składa się zarówno logistyka wewnętrzna, działania operacyjne, logistyka zewnętrzna, działania marketingowe, sprzedaż i serwis². Łańcuch wartości jest jednak narzędziem uniwersalnym i bardzo elastycznym, stąd też może być oczywiście stosowany do analizy jakości życia, jednak jego socjologiczna wykładnia winna mieć w pracy miejsce. Tym bardziej, że w pracy nie ma odwołania ani do wspomnianego M. Portera ani do innych klasyków nauk o zarządzaniu, zajmujących się tym zagadnieniem. Zatem interdyscyplinarność podejścia badawczego nie może iść w parze z dekompozycją języka opisu, diagnozy i interpretacji materiału badawczego. Stąd też wielu socjologów, mnie również, razi zwrot używany przez niektórych przedstawicieli nauk o zarządzaniu, którzy mówią o „pracy z zasobami ludzkimi”. Pracować można z ludźmi, a nie z przedmiotowo przecież określonymi zasobami; język, którym się posługujemy do opisu rzeczywistości społecznej zmienia się, ale zawsze możemy w nim dostrzec albo trop prowadzący ostatecznie do podmiotowego albo przedmiotowego postrzegania człowieka w sytuacji pracy. Dokładna lektura przedłożonej do oceny dysertacji, jej problematyka wskazują jednak na to, że jej Autorka kieruje się paradygmatem humanizującym, stąd, być może, takie „uczulenie” recenzentki na owe zgrzyty pojawiające się w języku dysertacji.

2. Ocena założeń badawczych i ich realizacji w układzie chronologicznym pracy

2.1. Ocena ogólna

---

¹ M. Porter, *Przewaga konkurencyjna. Osiągnięcie i utrzymywanie lepszych wyników*, One Press, Gliwice 2006.

² Ibidem, s. 36.

Mgr Marzena Majer w sposób wyraźny określa cel podjętych rozważań natury teoretyczno- metodologicznej i podjętych badań empirycznych, więc recenzentka po lekturze przedłożonej rozprawy miała za zadanie dokonać oceny, czy wiodące cele badawcze, ujęte w podstawowe grupy zagadnień, sformułowane w formie pytań oraz treść odpowiedzi na postawione już wprost pytania badawcze udzielone przez Autorkę pracy, miały swoje wyraźne zakotwiczenie zarówno w literaturze przedmiotu jak i w diagnozie i interpretacji dwuetapowo zbieranego materiału empirycznego.

Ogólne ramy teoretyczne podjętych badań na temat społecznego charakteru procesów produkcyjnych stanowi w recenzowanej dysertacji koncepcja rozwoju zrównoważonego, zwłaszcza zaś jej wiodąca teza, zgodnie z którą celem tego rozwoju jest poprawa jakości życia, a w odniesieniu do wymiaru gospodarczego, mającego swoje bezpośrednie odniesienie do podstawowego podmiotu gospodarczego jakim jest przedsiębiorstwo- poprawa jakości życia najważniejszych kategorii stakeholdres -zarówno jego pracowników, społeczności lokalnych, konsumentów czy społeczeństwa jako całości.

Takie uplasowanie podstawowych ram teoretycznych rozprawy w dyscyplinie socjologii uznaję za bardzo nowatorskie, nie rozumiem zatem, dlaczego Doktorantka nie zaakcentowała i nie rozwinęła w pierwszym rozdziale w sposób wyraźny tego, iż oczekiwania wiązane z koncepcją zrównoważonego rozwoju wymuszają na przedsiębiorstwach nie tylko zmianę praktykowanych dotychczas modeli biznesowych ale również, co jest bardzo ważne, inne spojrzenie na społeczną odpowiedzialność biznesu (*corporate social responsibility*- CSR). Zazwyczaj, zwłaszcza w badaniach ekonomicznych ale i w obrębie socjologii gospodarki działania podejmowane przez podmioty gospodarcze wobec stakeholders postrzegane są przez kadrę menedżerską przed wszystkim w kategoriach bardzo skutecznego w sensie ekonomicznym marketingu komunikacyjnego (zwłaszcza public relations), sponsoringu a nawet działalności dobroczynnej, a nie działania wyprowadzane z dyspozycji etycznych i wyobraźni społecznej jego kierownictwa. Zmiana podejścia do CSR na bardziej strategiczne i zorientowane na rozwiązywanie wiodących problemów społecznych, to nie tylko poprawa jakości życia pracowników i innych wiodących stakeholder, ale również tworzenie całej „infrastruktury” etycznej (m.in. uczestnictwo pracowników w zarządzaniu, zmiana systemów motywowania, czy uczciwe płacenie podatków), inspirowanie odpowiedzialnych innowacji (m.in. nowe modele rozwoju miast i społeczności lokalnych, reorganizacja systemu dostarczania usług z wykorzystaniem ekonomii współpracy czy współdzielenia). Uważam, że tym kwestiom Autorka rozprawy w części teoretycznej poświęciła zbyt mało

miejsca. Warto było np. zauważyć, iż Polska jest pierwszym krajem w Europie Środkowej (od 2009 r.), który posługuje się indexem spółek odpowiedzialnych- RESPECT Index, notowany na warszawskiej giełdzie i skupia spółki z głównego rynku giełdowego, które w najwyższym stopniu spełniają m.in. wymagania w zakresie ładu informacyjnego i relacji z inwestorami, czy wymogi odpowiedzialnego zarządzania (pracownicze, społeczne, środowiskowe)

Temat rozprawy, jej wiodący cel i oczekiwane rezultaty określone zostały w sposób jednoznaczny i wielce obiecujący, zarówno z poznawczo- metodologicznego jak i aplikacyjnego punktu widzenia. Wybór podstawy teoretycznej rozważań, oraz przyjęte rozstrzygnięcia metodologiczne czynią rozprawę zamierzeniem bardzo oryginalnym, a nawet pionierskim, jeśli chodzi o sposób badania społecznego charakteru procesów produkcyjnych w górnictwie węglowym w kontekście jego wpływu na postrzeganą jakość życia. Oczywiście, przy założeniu, że w ocenie pracy doktorskiej za najważniejsze uznamy trafność wyboru strategii realizowania procesu badawczego i pracy z danymi empirycznymi. W toku postępowania badawczego Doktorantka włożyła bardzo dużo pracy w zgromadzenie interesującego materiału empirycznego, uzyskanego przy pomocy nawzajem uzupełniających się metod i technik badawczych, które potem posłużyły nie tylko do weryfikacji przyjętych hipotez badawczych, ale mogą mieć również charakter aplikacyjny.

2.2.Ocena szczegółowa odnosząca się do poszczególnych rozdziałów

Ramy teoretyczne rozprawy stanowią trzy pierwsze rozdziały, w których Autorka dysertacji dokonała bardzo wyczerpującej, choć syntetycznej prezentacji wiodących wątków tematycznych, które potem w znacznym stopniu, ale nie wszystkie, stanowiły punkt odniesienia w interpretacji uzyskanych wyników badań. Wszystkie podstawowe pojęcia (poza wcześniej wspomnianym pojęciem „łańcucha wartości” zostały dobrze zoperacjonalizowane, również te, odnoszące się do zakresu znaczeniowego tak złożonych wewnątrznie pojęć jak zrównoważony rozwój czy jakość życia.

W rozdziale pierwszym Doktorantka przedstawiła najbardziej ogólne ramy teoretyczne rozprawy, odnoszące się do wzajemnych relacji między gospodarką a rozwojem społecznym, zwracając uwagę zarówno na ograniczenia teorii modernizacji i rozwoju zależnego jak i na poszukiwania innych alternatyw rozwojowych, swoistej „trzeciej drogi”, poprzez kładzenie akcentu na ekorozwój i rozwój zrównoważony. To co jest istotne w referowanym podejściu to ukazanie możliwości realizacji tych założeń na poziomie mezo i mikrospołecznym, gdzie przedsiębiorstwo takie jak kopalnia, może przyczyniać się do endogennego rozwoju,

realizowanego nie tylko w perspektywie czysto profitowej ale również społecznej, działając na rzecz poprawy jakości życia na wszystkich emergencyjnie ujętych poziomach świata społecznego.

Rozdział drugi winien zawierać, sądząc po tytule, charakterystykę przedsiębiorstwa i procesów produkcyjnych jako części życia ogólnospołecznego. Jednak treści w nim zawarte odnoszą się de facto do zbyt wielu wątków tematycznych, począwszy od koncepcji sieciowości strategicznej współczesnych przedsiębiorstw, poprzez „wyobraźnię ekonomiczną”, jak to określa Autorka, współczesnych społeczeństw i czynników tę wyobraźnię kształtujących, po pokazanie roli i specyfiki interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych p-stwa oraz konfliktu w przedsiębiorstwie, widzianego głównie z perspektywy klasycznych już podejść do konfliktu przemysłowego, m.in. w wydaniu R. Dahrendorfa.

Muszę przyznać, że rozdział ten w mojej ocenie jest najmniej spójny, ponieważ nie tylko dotyka w sposób bardzo ogólny zbyt wielu wątków, nie znajdujących później swego zastosowania w projekcie badawczym, ale również dlatego, iż z punktu widzenia celu pracy i celu badań akcent winien być położony z jednej strony na zmianę statusu współczesnych przedsiębiorstw, które ze względu na wyczerpywanie się w procesie swego rozwoju i poszukiwania dróg uzyskiwania przewagi konkurencyjnej na rynku aktywów „ekonomii policzalnej”, musi sięgać po aktywa „ekonomii niepoliczalnej”(np. tożsamość, wizerunek, reputacja czy rozbudowane programy etyczne), z drugiej zaś na konsekwencjach wypowiedania przez coraz bardziej usieciowione społeczeństwa niepisanej umowy co do ich powinności, ujmowanych zazwyczaj w ramy teoretycznie rozbudowanych, wcześniej wspomnianej koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, bazującej na koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa.

Rozdział trzeci koncentruje się na najważniejszych dla celu rozprawy kwestiach nie tylko natury teoretycznej ale i metodologicznej, bo związanej również z opisem założeń techniki Społecznej Oceny Cyklu życia (SLCA), które jak stwierdza sama Autorka rozprawy (...) *w perspektywie badań socjologicznych stanowi swoiste nowum* (s.67). Z całą pewnością w badaniach socjologicznych ta złożona i czasochłonna procedura badawcza, mocno zanurzona w reżimy metodologiczne w pełni zasługuje na uznanie; tym bardziej, że jej zastosowanie przez Doktorantkę przyniosło bardzo interesujące rezultaty. Zdaniem recenzentki założenia tej techniki winny się znaleźć raczej w rozdziale metodologicznym, ponieważ w znacznym stopniu, po pewnych modyfikacjach dokonanych przez Autorkę, organizowały one proces gromadzenia danych i interpretacji zebranego materiału źródłowego. Autorka rozprawy wyjaśnia również w tym rozdziale pojęcie jakości życia, poziomu życia i

dobrostanu oraz charakteryzuje dominujące podejścia do pomiaru jakości życia (subiektywne i obiektywne).

Rozdział czwarty odnosi się do charakterystyki sektora górnictwa węgla kamiennego, jego przedsiębiorstw wydobywczych i powiązanych z nim grup interesariuszy. Jak wspomniałam wcześniej, rozdział ten, bardzo klarownie zresztą oddający specyfikę badanego środowiska i oparty na analizie danych zastanych, winien znaleźć się raczej w części empirycznej rozprawy; nie jest to jednak jakieś znaczące uchybienie, raczej niedocenienie wkładu własnej pracy w uporządkowanie wielu interesujących statystyk, organizowanych pod kątem wyszczególnionych przez Autorkę rozprawy poszczególnych wymiarów zrównoważonego rozwoju.

W rozdziale piątym, noszącym tytuł: *Metodologia badań*, punktem wyjścia była bardzo przejrzysta charakterystyka stawianych problemów i pytań badawczych, hipotez, metod, technik i narzędzi badawczych, stosowanych zarówno w I jak i II etapie badań. W poprawny sposób scharakteryzowano również zasady celowego doboru próby badawczej. Dobrze uzasadniona i przeprowadzona próba zastosowania metod jakościowych i ilościowych do tak złożonego problemu badawczego, jaki podjęła Doktorantka, stanowi dowód na rzecz nowatorskiego w polskiej socjologii ekonomicznej rozwiązania metodologicznego, a walory aplikacyjne pracy podjętej przez mgr M. Majer są nie do przecenienia. Stąd też w dalszej części recenzji nie będę podnosić drobnych potknięć interpretacyjnych, a niekiedy też zbyt dużych uproszczeń, ponieważ przy tak równolegle prowadzonych analizach takie sytuacje są nie do uniknięcia. Istotnym jest natomiast to, iż Doktorantka z poziomu definicyjnego rozproszenia, zróżnicowanych i złożonych wskaźników, wyszła na twardy grunt uporządkowanych założeń badawczych. Nigdzie jednak nie znalazłam jednoznacznie podanej informacji, czy wszystkie badania empiryczne wraz z ich opracowaniem statystycznym prowadzone były przez Autorkę rozprawy, czy też korzystała z pomocy innych osób.

Doktorantka w sposób przekonujący przedstawiła uzasadnienia dla zastosowania zróżnicowanych metod i technik wielowątkowego prowadzenia badań z zachowaniem określonej sekwencyjności, co stworzyło możliwość podejmowania bardzo udanych prób triangulacji danych i ich pogłębionej interpretacji. Wchodzenie przez Autorkę rozprawy w rozbudowane szczegóły procedury badawczej, mające jednak swoje uzasadnienie metodologiczne, pozwala czytelnikowi dysertacji łatwiej zrekonstruować sam przebieg badań empirycznych; przyznać jednak należy, że wymagało to od recenzentki dużej koncentracji.

Stąd też lektura dwóch ostatnich rozdziałów- szóstego i siódmego, mających już stricte empiryczny wymiar pozwoliła skonstatować, iż to przede wszystkim samoświadomość

metodologiczna i umiejętności badawcze Doktorantki stanowią o wysokich walorach rozprawy a nie swobodne poruszanie się w teoretycznym zapleczu pojętego tematu badawczego. Z całą pewnością drobne korekty edytorskie dotyczące sposobu prezentowania uzyskanych wyników mogłyby osłabić pierwsze wrażenie, odnoszące się do treści zawartych w tych rozdziałach, dotyczące obecności zbyt raportowego stylu prezentacji. Stosowanie np. zwrotów typu: „w następnym pytaniu zadany respondentom”, „ostatnie z pytań w bloku tematycznym” itp. można było z powodzeniem zastąpić innymi określeniami, odwołującymi się do ujęcia problemowego, a nie enumeratywnego.

Pora zatem powrócić do sformułowanych wcześniej pytań pod adresem rozprawy po to, aby ocenić realizację przyjętych celów i założeń badawczych. W zasadzie na wszystkie podstawowe pytania sformułowane przeze mnie uzyskałam wyczerpującą, bardzo merytoryczną odpowiedź.

Mgr M. Majer zidentyfikowała złożone i często ukryte mechanizmy składające się na to, iż przedsiębiorstwa wydobywcze sektora górnictwa węgla kamiennego, funkcjonujące w określonym otoczeniu społecznym w procesie oddziaływania na jakość życia interesujących ją kategorii stakeholders poddawane są wielu naciskom i wpływom, zaś ich funkcjonowanie, nawet sprowadzone do samego procesu produkcyjnego, wiąże się z wieloma napięciami dotyczącymi sprzecznych i nietożsamyh interesów.

Podsumowanie wyników badań empirycznych, ujętych przez Autorkę dysertacji w trzydziestu trzech punktach pozwoliło jej na bardzo udaną i nowatorską próbę wyprowadzenia wniosków końcowych, które stanowią swoiste *credo* dla dalszych badań nad wpływem procesów produkcyjnych na jakość życia szerzej jeszcze niż dotychczas ujętej kategorii interesariuszy, przy zastosowaniu zmodyfikowanych założeń techniki SLCA i modelu oceny A. Cirotth'a i J. Franze'a.

Sadzę również, że w oparciu o zrealizowany projekt badawczy Doktorantka mogła w pełni pokusić się o rekomendacje natury metodologicznej dla tych wszystkich badaczy, którzy na nowo podejmować będą próby odkrywania, że proces produkcji ze swej istoty ma charakter społeczny, a co za tym idzie, można te społeczne, fundamentalne wręcz konteksty, tak jak to ma miejsce w odniesieniu do jakości życia, identyfikować w odniesieniu do różnych sektorów gospodarczych – produkcyjnych, handlowych czy usługowych (służba zdrowia, edukacja itd.).

Podsumowanie

Oceniając sposób realizacji przyjętego celu rozprawy, interesujące i bardzo spójne założenia metodologiczne, bardzo duży wkład pracy, zarówno koncepcyjnej jak i logistycznej czy czasowej oraz uzyskane rezultaty, należy stwierdzić, że wiodące kierunki interpretacji zastosowane przez Doktorantkę mogą stanowić bardzo dobrą inspirację do kontynuowania zarówno tej problematyki jak i podejścia metodologicznego. Odnosząc sformułowane problemy, pytania oraz hipotezy badawcze do uzyskanych przez Doktorantkę wyników oraz do sposobu ich prezentacji i interpretacji, należy stwierdzić, że Autorka rozprawy odpowiedziała zarówno na wszystkie pytania badawcze jak i w sposób poprawny zweryfikowała sformułowane hipotezy.

Ramy teoretyczne rozprawy zostały w swych podstawowych zrębach dobrze dobrane i wykorzystane, zarówno w części czysto literaturowej jak i w rozdziałach empirycznych, choć w tym ostatnim przypadku można było śmieiej powracać do kontekstów teoretycznych. Prezentowana wiedza dotycząca podjętej problematyki jest pogłębiona i dobrze uporządkowana; co więcej, Doktorantka prezentując określone podejście teoretyczne i metodologiczne do badania społecznego charakteru procesów produkcyjnych w kopalniach węgla kamiennego i ich wpływu na jakość życia de facto bardzo dobrze zilustrowała fenomen wieloparadygmatyczności nauk społecznych, polegający również na tym, że w rozwiązaniach badawczych z zakresu socjologii wiedza z obszaru nauk pokrewnych może jedynie przyczynić się do pogłębienia diagnozy i interpretacji danego problemu .

3. Uwagi natury edytorskiej

Na koniec należy poczynić drobną uwagę, dotyczącą redakcyjnej strony rozprawy. Doktorantka z pewnością włożyła dużo pracy i staranności w przygotowanie rozprawy od strony edytorskiej, co nie oznacza, że w pracy nie występują drobne uchybienia, ale biorąc pod uwagę jej obszerność jest to w pełni zrozumiałe. Dotyczą one przede wszystkim zazwyczaj trudnych do uniknięcia „literówek”(w całej pracy doliczyłam się kilkunastu). Niektóre zwroty jak ten, dotyczący „*dedykowania*” komuś pytań, a nie zadawania, czy kierowania tych pytań do..., „*rozważania dedykowane sferze ekonomicznej*”, czy „*ocena oddziaływania przedsiębiorstwa na wymiar środowiskowy*” można było zastąpić innymi, ale to są kwestie mieszczące się raczej w zwyczaj i wyczuciu językowym.

Konkluzja

Podsumowując przedstawione wyżej, wszystkie oceny i uwagi dotyczące rozprawy należy stwierdzić, iż praca doktorska mgr Marzeny Majer jest oryginalnym przedsięwzięciem

badawczym, potwierdzającym dobre przygotowanie Doktorantki do samodzielnej pracy badawczej. Rozprawa zawiera wyraźnie sformułowany cel poznawczy, konieczną obudowę literaturową, opiera się na oryginalnym, pomyślnie zrealizowanym projekcie empirycznym, którego rezultaty oceniam bardzo wysoko. Całość rozprawy świadczy bardzo korzystnie o umiejętnościach i kompetencjach metodologiczno -badawczych jej Autorki. Zatem rozprawa doktorska mgr Marzeny Majer spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim, określone art. 13.1 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (z dnia 14 marca 2003 r., Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.), **tzn. stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego**, a Doktorantka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w zakresie socjologii. Wnoszę więc o dopuszczenie mgr Marzeny Majer do dalszych etapów postępowania doktorskiego, a przedłożoną do recenzji pracę rekomenduję jako podstawę do nadania mgr Marzenie Majer stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie socjologia.

